

PÁLOS KEGYHELYEK MAGYARORSZÁGON

Mind a középkor, mind pedig az újkor századaiban kegyhelyeink nagyobb részét valamelyik szerzetesrend gondozta. Több búcsújáró kultusznak az alapja épp az adott rend Mária-tisztelete volt. Ezt figyelhetjük meg mind a cisztercieknél, mind pedig a premonstreieknél, akik minden templomukat Szűz Mária tiszteletére szentelték. A középkorban bencések gondozták Pannonhalma, Celldömölk, Bakonybél és Szekszárd kegyhelyét, a ciszterciek Bélapátfalvát és Borsmonostort, a premonstreiek pedig Csornát.¹

A pálos szerzetesek főkolostorában, Budaszentlőrincen a rend névadó szentjének, Remete Szent Pálnak testereklyéjét őrizték. Ez tette a helyet a középkori Magyar Királyság egyik legjelentősebb kegyhelyévé.² A szent tisztelete a 14. században kezdődött Magyarországon, miután Nagy Lajos királyunk a Velencével kötött békeszerződéssel megszerezte a pálos rend védőszentjének ott őrzött ereklyéit. Az ereklyék Budaszentlőrincre szállítása 1381. november 14-én a korabeli ország nagy ünnepe lett. A pápák több alkalommal búcsúkiáltásokban részesítették az oda zarándoklókat. Remete Szent Pál budaszentlőrinci kultusza országos jelentőségűvé vált. Hozzá mint az ország védőszentjéhez imádkoztak 1480-ban is, a nagy szárazság idején. Mátyás király az 1475-ben a törökön aratott győzelmét a szent közbenjárásának tulajdonította.³ Gyöngyösi Gergely korabeli rendtörténeti leírása beszéli el, hogyan tudta a 16. század elején II. Lajos király Remete Szent Pálnak Prágában őrzött fej-ereklyéjét megszerezni, amit azután 1523-ban hoztak Budára, s fényes külsőségek között Pünkösd másnapján vitték át Budaszentlőrincre, s egyesítették az ereklye többi részével.⁴ Az ünnepélyes körmenetben ott volt a király, a királyné, ott voltak az ország főnemesei, a budai és a környékbeli népsokaság. Bebek Imre, a későbbi székesfehérvári prépost posztóruhában, fődetlen fővel, fáklyával a kezében maga is részt vett a körmenetben.⁵ Hosszú idő óta tartó kínzó fogfájása ezalatt megszűnt. Ezután még más csodás gyógyulások is történetek Szent Pál közbenjárására.

A szent ereklyéi körül számos csodás gyógyulás történt. Ezeket 1507-ben Hadnagy Bálint jegyezte le, s munkája Krakókban meg is jelent latin nyelven. Hadnagy 82 csodát vett számba, de megjegyzi, hogy „a kápolna falán szerte szét számtalan

1 BÁLINT – BARNA 1994. 106.

2 PÁSZTOR 1940., Knapp 1983.

3 KNAPP 1983. 513-514.

4 GYÖNGYÖSI 1983. 245-246.

5 PÁSZTOR 1940. 97.

ilyen (csoda) leírás függ, de ki tudná azokat valamennyit összegyűjteni”.⁶ Ezek a csodák 1465 és 1505 között történtek. Legtöbbet maguk a szerzetesek jegyezték le. Írásuk azt mutatja, hogy a kegyhelyet az akkori országterület minden részéből felkeresték. Ennek egyik háttér-mozgatója valószínűleg az országosan kiépült pálos rendház-hálózat volt, amely a rend névadó szentjének tiszteletét terjesztette, elősegítette.⁷ A királyi székhely, Buda közelében lévén a pálos főkolostor, a dolgok intézésére, vásárra jövő emberek könnyen értesülhettek a sírnál történt csodákról, azok hírét elvihették, s ezáltal zarándokútra ösztönözték a gyógyulásra váró embereket.

A budaszentlőrinci főkolostort a „pálos rend Monte Cassinójának” is nevezték. Remete Szent Pál ereklyéje miatt nagy és gyors gyarapodás köszöntött a monostorra, amelyet a pápák és a püspökök zámos búcsú kiváltsággal fölruháztak. A szerencsétlen kimenetelű mohácsi csata után az ereklyéket és a kincseket a pálos atyák Trencsén várába menekítették, ahol azok tűzvész áldozatai lettek.⁸ Elpusztult a kortársak által műremekként magasztalt síremlék is, amelyet 1484-ben Dénes pálos rendi kőfaragó készített, s amelyet Remete Szent Pál életét ábrázoló domborművek díszítettek.⁹

A szent sírjánál történt csodás eseményeket részletesen elemezte Knapp Éva. A 15-16. század emberei különféle betegségek, balesetek és veszélyek között tettek fogadalmat Remete Szent Pál sírjának meglátogatására. A mirákulum történeteiből a rítusról annyi megtudható, hogy fogadalmaikat sokan feszület előtt térdelve, imádkozva, könnyek között tették meg. Többen fölkeresték a környék más búcsújáró helyét is: Boldogasszony templomát Óbudán, Alalmazsna Szent János, Kozma és Damján ereklyéit. A zarándokok fedetlen fővel, útravaló nélkül, bottal és gyertyával a kezükben érkeztek. A sírt gyakran térdre csúszva körüljárták és kezükkel megérintették. Gyógyulásuk igazolására a kegyhelyen hagyták betegségük jelét, viaszképeket, hálából misét mondtak. A tehetősebbek gazdagabb módon ajándékozták meg a kegyhelyet. A mirákulumtörténetek feljegyzései szerint a zarándokok fele városokból érkezett, s főleg nemesek, papok, városi polgárok és iparosok, majd végül parasztok és katonák voltak.¹⁰

Pálos rendi Mária-kegyhelyek voltak a középkorban Városszalónakon (Stadt-Schlaining), Máriavölgyben, Sasváron, Márianosztrán és Máriacsaládon. A török hódoltság és a reformáció azonban a rend magyarországi működését megszüntette. A pálosok középkori rendje hazánkban expanzív volt. 1382-ből Márianosztráról alapították Jasna Góra-t, Czestochowa-t.

Remete Szent Pál helyét és szerepét a kora újkori magyar társadalom történeti tudatában, a Regnum Marianum történelem-szemléletében a 18. század fogalmazta meg újra. Ebben a Boldogasszony és a magyar szentek körében a magyar alapítású rend védőszentje is szerepet kapott. Korabeli metszetek népszerűsítették

6 PÁSZTOR 1940. 99-100.

7 KNAPP 1983. 99.

8 VAJKAI 1937. 195.

9 BÁLINT 1977. I. 144.

10 KNAPP 1983 passim

Remete Szent Pálnak Magyarország patrónusává választását.¹¹ A 18. század végén azonban Mária Terézia, valamint fia és utóda II. József uralkodása alatt a szerzetes rendek működését korlátozták, s némelyiket, közöttük a jezsuitákat és a pálosokat feloszlatták.¹² A pálosok majd csak másfél évszázad múlva tudtak újra megtelepedni Magyarországon.

A pálosok újbóli megtelepedése pedig már egy másik időszakban, a török hódoltság után, az ellenreformáció, a barokk időszakában történt. A „fehér barátok” Lengyelországból tértek vissza kibocsátó országukba, s a rend lengyel hagyományait, a csestochowai Szűzanya kegyképének másolatait hozták magukkal. Csestochowa és a Csestochowai Szűzanya kegyképe egybeforrt a lengyel katolicizmussal. Csestochowa az a hely, amely ma Európa egyik legnagyobb zarándoktömegeket vonzó szent helye. Jelentősége a lengyel vallásosság történetében szinte felmérhetetlen. Ám a *Regina Poloniae* néven emlegetett kegyképet a magyarok is magukénak érzik csakúgy, mint kegyhelyet gondozó pálos rendet is.

Bálint Sándor Csestochowa-ban, több más közép-európai kegyhellyel együtt – pl. Sasvár, Zágrábremete, Lepoglava, Mariatrost – a magyar pálos lelkiségnek az európai környezetre gyakorolt hatását látja.¹³ Nem kis részben a pálos rend hatásának tulajdonítja, hogy Magyarországon évszázadokon át jó szomszédi viszonyban élt Horvátországgal és Lengyelországgal.¹⁴ Kiemeli az alapításban Nagy Lajos király pietását, amely Máriacellbe, Aachenbe és Csestochowaba hasonló ikonográfiai tipushoz tartozó képeket juttatott.¹⁵ Újabb kutatások az Anjou-mecenatúra szerepét megerősítik.¹⁶ „A czenstochovai kegykép ... a huszitizmus és ortodoxia, török és svéd veszély közepett megbecsülhetetlen szolgálatot tesz a lengyel nemzetnek és a katolikus Európának” - írja Bálint Sándor. „A kultusz a középkor végén már Lengyelország határain kívül is hódítani kezd. ... a czenstochovai Mária-társulatnak már a XVI. században több előkelő magyar tagjával találkozunk.¹⁷ Czenstochowa és a pálos rend magyar gyökereit és kapcsolódásait többek között hangsúlyosan mutatják a kegyhelyen található festmények és falképek, amelyek XVII-XVIII. századi alkotások.¹⁸ Amikor a török hódoltság és a hitújítás viharai a magyar pálos rendtartományt megtizedelték, a horvátoknak, de főleg a lengyeleknek a vezetésben jelentősebb szerep jut, mint eddig. Ez többek között a czenstochovai kultusz terjedésében, a kegykép másolatainak meghonosításában is mutatkozik.”¹⁹ Érdemes megemlíteni a nagyszámú horvát pálos kolostort: Dubice, Turan, Lepoglava, Cirkvenice, Zažitnu, Svetice és Kamensko. Addig, amíg a 18. században a Zágrábi Püspökség területén a korabeli becslések szerint hozzávetőleg 50 másolata volt ismert, napjainkban a következő templa-

11 BÁLINT – BARNA 1994. 64. oldalon közölt metszetek a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok gyűjteményéből.

12 BÁLINT – BARNA 1994. 143.

13 BÁLINT 1940. 36-37.

14 BÁLINT 1940. 37.

15 BÁLINT 1940. 38-39.

16 SZAKÁCS 2000.

17 BÁLINT 1940. 39., idézi Pásztor Lajos munkáját: PÁSZTOR 1940. 130.

18 NYÁRI 1901. 45-83.

19 BÁLINT 1940. 39.

mokban találkozunk a Czesztochowai Szűzanya kegykép-másolatával: Lepoglava, Varazdin, Valem, Raven, Velikoj, Trnovici, Petrinji, Talcan, Sv. Petri u Sumi. Ezek közül a leghíresebb, tömegeket vonzó kegyhely Svetice ferences temploma. A búcsújárásokat a második világháború után a kommunista hatóságok korlátozták, vagy betiltották.²⁰

A 14-15. század vallásossága a közép-európai térségben különbözött a megelőző korok vallásosságától. Ez mindenképpen közrejátszott a Czesztochowai Szűzanya kultuszának, s más, Anjou-donációk (Aachen, Mariazell) körül kibontakozó tiszteleti formáknak kialakulásában, s megerősödésében. Az új vallásossági forma, amelyet egyesek *devotio moderna*-nak neveznek, elfordult a formális, felszínes vallásosságtól, s kereste a hit belső megélésének mélyebb kifejezési formáit. Nagy súlyt helyezett az imádságban és meditációban kifejezett érzelmekre. Hangsúlyozta a szentségek szerepét. Tudatosan Krisztocentrikus szemléletű volt. Ennek egyik kifejezője a cseh eucharisztikus mozgalom volt a 14. század második felében. Az ebből kinövő huszita mozgalom ugyan a katolikus vallásgyakorlás formáit negatívan befolyásolta. De a jellemző Mária-tisztelet összekötötte a korabeli elit és a nép vallásosságát, amely a pálos rend Mária-tiszteletében jól látható volt.²¹

A Jasna-Góra-i Mária-ikon búcsús tisztelete már az alapítás utáni évtizedekben, a 15. században elindult, majd a 16. században teljesedett ki a miráculumfeljegyzések és a kegyhelyen alapított vallásos társulat tagkönyve (registrum confraternitatis) alapján.²² A legrégebb Liber miraculorum az 1402 - 1642 között feljegyzett csodás gyógyulásokat, imameghallgatásokat tartalmazza.²³ Ennek a búcsús tiszteletnek az alapja a Mária-kép csodatevő erejébe vetett hit.²⁴ A 15. század folyamán már tudomásunk van, hogy a Lengyelországgal szomszédos területekről: „ex partibus vicinis, Silesia, vide licet, Moravia, Prussia, Hungaria” érkeztek zarándokok a Világos hegyre, Jasna Góra-ra. A Jasna Góra-i kolostor számos pápai búcsú kiváltságához később újabbak is kapcsolódtak a krakkói püspökök adományából.²⁵ A 16. században fellendülő búcsújárásról kéziratos és nyomtatott miráculumos könyvek tanúskodnak, amelyekből – különösen a 17. századi feljegyzésekből – már kiolvasható nemcsak a búcsúsok származási országa, helye, hanem a búcsúsok társadalmi hovatartozása is. Eszerint valamivel több mint 40 % a város lakó polgárok aránya, 35 % nemesember. 18 % parasztember, 6 % pap, s százalékosan ki nem fejezhető arányban maga a királyi család is elzarándokolt Jasna Góra-ra.²⁶

A magyarországi zarándokok és donátorok közül ebből a korból csak az előkelőségek neveit ismerjük. A 16. század elején (1522) Homonnai Drugeth ungi főispán Szent Anna tiszteletére kápolnát építtetett a kegyhelyen szülei és testvérei lelki üdvéért, s minden kedden mondandó szentmisére alapítványt tett. 1527-ben

20 SEKULIĆ 1989.; Lásd még: CRNICA 1953. 66. és passim

21 BYLINA 1984.

22 WITKOWSKA 1981.

23 WITKOWSKA 1990. 72.

24 WITKOWSKA 1990. 64.

25 WITKOWSKA 1990. 65-66.

26 WITKOWSKA 1990. 84.

Kálnay Imre erdélyi főesperes zarándokolt el a Fekete Máriához, 1531-ben pedig Bánffy Dorottya fiával és három lányával, s beiratkoznak a Szűz Mária Társulatba. Ugyancsak 1531-ben az alsólendvai Bánffy Antal egy címerével díszített kelyhet küldött a kegyhely számára.²⁷ A kegyhely kincstárában őrzik a Hedvig lengyel királynő által készített és adományozott gazdagon díszített casulát. Ugyancsak a kincstár őrzi Báthori István erdélyi fejedelem és lengyel király kardját, arany feszületét²⁸ és ékkövekből álló rózsafüzérét.

A Czesztochowai Szűzanya kultusza a török felszabadító háborúk idején bontakozott ki s terjedt nemzetközi méretekben, így Magyarországon is. Bécs 1683. évi török ostromakor a város fölmentésére induló Sobiesky János ugyanis, a lengyel királyok szokása szerint²⁹ először a „lengyel Jeruzsálembé” zarándokolt, magát és seregét a Czesztochowai Szűzanya oltalma alá helyezte, pajzsára a kegykép másolatát vésette. A táborba magával vitte a kegykép egy másolatát, amely előtt ájtatoskodott. A győzelem után e kép a kahlenbergi templomban maradt,³⁰ s a kegyhelyen napjainkig lengyel lelkészek teljesítenek szolgálatot. A kegyhely 16. századi népszerűségét tükrözik a Czesztochowa-ban feljegyzett csodálatos események, a miraculum-feljegyzések csodás testi/lelki gyógyulásokról, megtérésekről. Ezek egyik újabb társadalomföldrajzi elemzése tartalmazza a magyarországi kapcsolatokat is.³¹ Figyelemre méltó, hogy a Lengyelországon kívüli területek a következőképpen vannak képviselve a miraculumok között: Kislengyelország 1 eset, Oroszország öt különböző hellyel, Magyarországról és Morvaországból két csodás gyógyulást jegyeztek fel Angliából egyet, Sziléziából kettőt, egy esetben pedig nem lehet a zarándok származási helyét megállapítani.³²

A Czesztochowai Szűzanya magyar tisztelete a 20. század második felében sajátos vonással gazdagodott. Korábban a 16. században, s talán szórványosan később is, Felső-Magyarország, a mai Szlovákia területéről érkeztek zarándokai. Ez a közvetlen kapcsolat a 19. században és a 20. század első felében – talán a közvetlen magyar - lengyel kapcsolatok, határ megszűnése miatt is – elhalványodott. Ismét csak az 1970-1980-as években erősödött fel részben a magyar katolikus középiskolák, részben a megerősödő katolikus ifjúsági mozgalmak hatására. A magyar fiatalok is szép számmal csatlakoztak a varsóiak 1711 óta megszervezett augusztus 6-i Czesztochowába vezetett gyalogos zarándoklatához.³³ A zarándoklatnak, s a zarándoklaton való magyar részvételnek kommunizmus-ellenes vonatkozása volt, az 1980-as években pedig a lengyelekkel való szolidaritás kifejezőjévé is vált. Czesztochowa Mária-erődje lelki erődítménnyé vált a közép-kelet-európai totalitarizmussal szemben.

27 PÁSZTOR 1940. 130-131.; BÁLINT – BARNA 1994. 47., ZBUDNIEWEK 1975.

28 NYÁRI 1901. 27-28.

29 WITKOWSKA 1989. 120.

30 BÁLINT 1940. 40.

31 ZYSKOWSKA 1982.

32 ZYSKOWSKA 1982. 96. Az összesítésben, ahol minden területet feltüntetünk, a következő megoszlás mutatkozik: 1. Nagylengyelország 34 eset; 2. Kislengyelország 32 eset; 3. Mazowsze 10; 4. Szilézia 8; 5. Oroszország 11; 6. Litvánia 2; 7. Magyarország 2; 8. Morvaország 2; 9. Anglia 1.

33 Diós 1993. 311.

Magyarország török alóli felszabadítását 1686-ban a pálos rend részben a Czesztochowai Szűzanya közbenjárásának tulajdonította. Tiszteletének terjesztésén elsősorban a hazánkba visszatért pálos rend, majd később a ferences rend is munkálkodott.³⁴ Másolata lehetőleg minden pálos templomban megtalálható. Bálint Sándor és Szilárdfy Zoltán számbavétele alapján: Budapesten, az egykori pálos, ma Egyetemi templom főoltárán, Pápán és Sajóládon a volt pálos templom főoltárán, az egervári templom főoltárán. Több templomban pedig mellékoltáron tisztelik: a pesti Rókus-kápolnában, a budapest-terézvárosi plébániatemplomban, a bölcskei és perkátai plébániatemplomban, a bajai és a simontornyai ferences templomban. A kismartoni (Eisenstadt, Ausztria), a szeged-alsóvárosi és a szabadkai ferences templomban kegyképként tisztelik. De megtalálható valószínűleg 17. századi másolata a kassai volt jezsuita templomban is.³⁵ A hazai másolatok közül kegyképpé emelkedett a sopronbánfalvi, valamint a márianosztrai kegyképmásolat. Ez utóbbi templom ma, 1989 óta, ismét a pálos rend gondozásában van.

Sopronbánfalva Szent Wolfgang tiszteletére szentelt kápolnáját a 15. század végén a pálos rend kapta meg. A következő évszázadban a török elnyomulása miatt a pálosok Bécsújhelyre (Wiener Neustadt) menekültek, s csak 1614-ben tértek vissza, s kezdték meg templomuk és kolostoruk újjáépítését. Kegyképük, a czesztochowai Fekete Mária másolata, valószínűleg már a 16. században tulajdonukban volt. Tiszteletét a ráaggatott ékszerek és a koronák is igazolják. Díszes rokokó keretét Hyngeller János pálos művész faragta. A pálos rend 1786. évi feloszlatásáig a kegyhelyet a Habsburg-család tagjai is látogatták.³⁶

A pálos remeték márianosztrai kolostorát még Nagy Lajos alapította a Boldogasszony tiszteletére. Innen származik neve is: Maria Nostra, a mi Máriánk. A török hódoltság idején pusztulásnak indult a kolostor. Helyreállítása és újraalapítása csak Buda felszabadítása után kezdődhetett meg. A rendi élet pedig a Czesztochowa-ból érkező lengyel szerzetesek segítségével szerveződött újjá. A lengyelek magukkal hozták és a rendi szokás szerint elhelyezték a templomban a czesztochowai Fekete Mária, a pálosok patrónájának képét. Abban az időben a Fekete Mária tisztelete még erősen iszlám ellenes vonásokat hordott. A kép korai tiszteletét jelzi, hogy először 1749. augusztus 31-én, legújabbán pedig 1983. október 2-án megkoronázták. A második, az 1983-as koronázáskor a mellékoltárról a főoltárra helyezett Fekete Mária képét Lékai László prímás, esztergomi érsek a magyar Szentkoronával ékesítette föl. E koronázási aktus szimbolikus tartalma: Szűz Mária a Fekete Mária czesztochowai-képmásolatában Magyarország királynéja lett. A pálos rendet és kolostorait 1786-ban II. József király feloszlatta. Az 1858-ig üresen álló kolostort császári rendelkezésre női fegyházzá alakították át. 1950-től kezdve férfi fegyintézet.³⁷ A Czesztochowai Szűzanyának Szeged-Alsóváros ferences templomában lévő, kegyképként tisztelt 18. századi másolata is hordozott török/iszlám ellenes motívumokat. A múlt századforduló

34 BÁLINT 1940. 41.

35 SZILÁRDFY 1991. 31-32.; BÁLINT - BARNÁ 1994. 124.

36 SZILÁRDFY 1994. 344.

37 BARNÁ 1990. 104-105.

idején azonban a Fekete Mária már elsősorban a lányok segítőtje jövendőbelijük megtalálásában.³⁸ Napjainkban pedig egyre inkább egyéni devóció intim hangulatú tárgya és helye,³⁹ valamint Bálint Sándor szegedi tiszteletének tere is.⁴⁰

Az eddig bemutatott hazai pálos kegyhelyeken a rend újkori palládiumát, a csestochowai Fekete Mária kegyképének másolatát tisztelték és tisztelik. Vannak azonban a pálosok gondozásában olyan kegyhelyek is, ahol a tisztelet tárgya sajátos, különös. Ilyen a gyökereiben még a 15. századra visszavezethető Sasvár (Schoßberg, Šaštyn, Nyitra m.), ahol egy ismeretlen helyi mester a 16. század elején által készített öltöztethető Pietà-szobrot tisztelnek. Az eredetileg egy kőoszlopon álló szobrot, amelyet fogadalomból Czobor Imre gróf emeltetett, 1733-ban egy háromszög alakú kápolnában helyezték el. A sasvári Pietà másolatai népi faragványként nagyon elterjedtek, s magánlakásokban a házi szentélyekben is felállították. 1927 óta a Fájdalmas Anya sasvári kegyszobrát Patrona Slovaciae jelzővel tisztelik.⁴¹

Máriavölgy (Marienthal, Marianka, Pozsony m.) pálos kolostorát 1377-ben alapította Nagy Lajos királyunk. A királyi alapítás miatt a 13. középső harmadában alkotott ülő Boldogasszony kegyszobrát Patrona Regni Hungariae címen tisztelték. A hársfából faragot kegyszobrot I. Lipót és felesége, Eleonóra koronákkal ékesítette 1687-ben, amikor a török hódoltság alól nagyrészt már fölszabadult országot ismét a Magyarok Nagyasszonyának, Máriának oltalmába ajánlotta. A kegyszoborhoz fűződő legenda elbeszéli, hogy amikor a magyar nemzetet veszély fenyegeti, a kegyszobor verejtékezik. Máriavölgy filiációja Vác-Hétkápolna kegyképe.⁴² Ennek kultusza azonban nem függ össze a pálos renddel.

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy a pálos rend magyarországi kegyhelyei történetileg két csoportra bonthatók. A középkorban Remete Szent Pál ereklyéje körül kibontakozott, országos jelentőségű búcsús kultuszt látjuk. A 17. századtól hazánkban visszaköltöző pálos szerzetesek azonban már a Csestochowai Szűzanya magyar pálos gyökerekből táplálkozó kultuszát honosítják meg. Ez az évszázadok folyamán feltöltődött meg rendi és nemzeti, majd politikai tartalommal: a pálos rend és a lengyel nemzet patrónája lett. Másolatai rendi vonatkozású kegyképként a világ sok országában, így Magyarországon is megjelentek. Közülük nem egy búcsús tisztelet célja lett. Ugyanakkor a missziós tevékenységgel és a globalizálódással párhuzamosan a Fekete Mária (Schwarze Madonna) tisztelete új tartalmat is kifejez: a közép-amerikai és a közel-keleti népek védőasszonya lett, az egyetemes katolikus összetartozás kifejezője.

Történelme folyamán ideológia céljaira több politikai törekvés is igyekezett felhasználni. A Csestochowai Szűzanya kultusza ugyanis többretegű. A katolicizmus és az ortodoxia, valamint a katolicizmus és az iszlám, valamint a katolicizmus

38 BÁLINT 1980. 382-383.

39 MAKOVICS 1999. 53-55.2

40 Juhász Gyula: Fekete Mária versét Bálint Sándor ösztönzésére állították a hálatáblákkal körülvett oltár mellé. 2002-ben pedig, a kolostor 500 éves évfordulóján egy Bálint Sándor emléktáblát avattak a professzor imádságainak egyik kedves helyszínén.

41 SZILÁRDFY 1994. 343.

42 SZILÁRDFY 1994. 337-338.

és a protestantizmus találkozási pontjánál történetileg mindig a katolicizmus képviselője és győztes védelmezője volt és maradt. A 20. században pedig az ateista világnézettel, s a totalitárius rendszerrel szemben vált a sikeres ellenállás szimbólumává, a katolikus és a lengyel szolidaritás kifejezőjévé. Ebben egyesítette Közé-Kelet-Európa: Lengyelország, Litvánia, Magyarország, Szlovákia katolikusait is. Hatszáz év telt el a kultusz kezdete óta. Ezalatt a Częstochowai Szűzanya tisztelete változó tartalommal és jelentéssel, erősen kitágult földrajzi körben, s erősödően fogja össze nemcsak a lengyel katolikusokat és magyarokat, hanem Európa és más földrészek katolikusait is. A Częstochowai Szűzanya kultusza a pálos gyökerekből táplálkozva végső soron közös magyar – lengyel hozzájárulás Európa és a világ katolikus kultúrájához.

Irodalom

BÁLINT Sándor

1940 A Czenstochovai Szűzanya tisztelete hazánkban. *Sacra Hungaria*, 1942. 36-42.

1980 A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népélete. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1978/79-2*. Szeged.

BÁLINT Sándor – BARNÁ GÁBOR

1994 *Búcsújáró magyarok*. Szent István Társulat, Budapest.

BALOGH Augustinus Florianus

1872 *Beatissima Virga Mater Dei, qua Regina et Patrona Hungariorum ... Agriae*

BARNÁ GÁBOR

1990 *Búcsújáró és kegyhelyek Magyarországon*. Panoráma Kiadó, Budapest.

BUXAKOWSKY, Jerzy

1972 *Theologie del'icóna Byzantine et la prehistoire du tableau de Notre-Dame de Częstochowa*. In: *De Cultu Mariano Saeculis VI-IX. Acta Congressus Mariologici- mariani Internationalis in Croatia anno 1971 Celebrati. Vol. V. De cultu mariano saeculis VI-XI. apud varios nationes et secundum fontes islamicos*. Romae, 317-331.

BYLINA, Stanisław

1984 *Nowa dewocja, postawy wienych i kult Maryjny w Europie Środkowej późnego średniowiecza*. *Studia Claromontana* 5. 110-126.

CRNICA, Antonius P., OFM

1953 *De praecipuis sanctuariis B. Virginis Mariae apud Croatos*. In: *Alma Socia Christi. Acta Congressus Mariologici-Mariani Romae Anno Sancto MCML Celebrati*. Romae, 63-91.

CSAPLÁROS István

1991 *Z dziejow kultu Matki Boskiej Częstochowskiej na Węgrzech*. *Studia Claromontana* 11. Jasna Góra, 219-229.

DIÓS István

1993 *Częstochowa. Katolikus Lexikon II*. Szent István Társulat, Budapest, 308-312.

- GAWLINA, Józef ABP
1995 Częstochowa za granica. *Studia Claromontana* 15. 91-95.
- KURPIK, Wojciech
1988 Jasna Góra Bogarodzica w malarstwie ikonowym. *Studia Claromontana* 9. Wydawnictwo OO. Paulinow, Jasna Góra, 24-37.
- MAKOVICS Erika
1999 Tér- és időhasználat a búcsúban. In: *Szent és profán között. A szeged-alsóvárosi búcsú*. Szerk. PUSZTAI Bertalan. szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 3. Szeged, 49-57.
- NYÁRI Sándor
1901 *A czenstochowai pálos-kolostor és magyar műemlékei*. Budapest.
- Ks. PASIERB, Janusz St.
1984 Znaczenia wizerunku Matki Boskiej Jasnogórskiej. *Studia Claromontana* 5. 102-109.
- PÁSZTOR Lajos
1940 *A magyarság vallásos élete a Jagellók korában*. Budapest. (Reprint kiadás Budapest, 2000.)
- RINSCHEDI, Gilbert
1990 Catholic Pilgrimage Places in the United States. In: G. Rinschede - S.M. Bhardway (eds.) *Pilgrimage in the United States. Geographia Religionum* 5. Dietrich Reimer Verlag, Berlin, 63-135.
- ROZYCKA-BRYZEK, Anna – GADOMSKI, Jerzy
1984 Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej w świetle badan historii sztuki. *Studia Claromontana* 5. Wydawnictwo OO. Paulinow, Jasna Góra, 27-52.
- SEKULIĆ, Ante
1989 Bogurodzica w kościołach i klasztorach chorwackich paulinów. *Studia Claromontana* 10. Jarna Gora, 1989. 203. 214.
- ŠNIEŽYŃSKA-STOLOT, Ewa
1973 Geneza, styl i historia obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej. *Folia Historiae Artium* 9. 5-43.
- SZAKÁCS Béla Zsolt
2000 *Kegykép és uralkodói reprezentáció. A magyar Anjouk emlékezete az európai zarándokhelyeken*. (Előadás az Idő és emlékezet c. konferencián, Szeged, 2000. október 3-4. Kézirat, sajtó alatt)
- SZILÁRDFY Zoltán
1991 A czenstochowai Fekete Mária ábrázolásai és tisztelete Magyarországon. *Honismeret*, 1991/4. 31-32.
- WITKOWSKA, Alexandra
1981 Najstarsze źródła do dziejów Jasnogórskiego kultu pątniczego. *Studia Claromontana* 1. 58-75.
1989 Czenstochau. In: *Marienlexikon*. Hrg. von R. Bäumer – L. Scheffczyk. EOS Verlag, Erzabtei St. Ottilien, 120-121.
1990 The Cult of the Jasna Góra Sanctuary in the Form of Pilgrimages till the Middle of the 17th Century. *Acta Poloniae Historica* 61. 63-90.

ZBUDNIEWEK, Janusz

1975 Częstochowa. *Szolgálat* 27. 68-72.

ZYSKOWSKA, Anna

1982 Praktyki religijne i zasięg geograficzni-społeczny Matki Boskiej Jasnogórskiej w XVI. w. w świetle „Liber Miraculorum”. *Studia Claromontana* 3. 82-103.